

Zeki ve Asâr-ı Bâkiye”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, VII/1 (2005), s. 1-21; Hülya Şenkon, “Salih Zeki ve Asâr-ı Bâkiye’nin 1960’larda Yapılmış Bir Çevirisi”, a.e., s. 33-44; Atilla Bir – Mustafa Kaçar, “Salih Zeki’nin ‘Teslis-i Zâviye’ Konusundaki ‘Bir Hendese Meselesi’ Adlı Yazı Dizisi”, a.e., s. 45-66; Meltem Akbaş, “Salih Zeki ve ‘Zaman’ Başlıklı Konferansı”, a.e., s. 79-96; Feza Günergün, “Salih Zeki ve Astronomi: Rasathane-i Amire Müdürlüğü’nden 1914 Tam Güneş Tutulmasına”, a.e., s. 97-122; a.mlf., “Asâr-ı Bâkiye ve Salih Zeki Üzerine Ek Bilgiler”, a.e., s. 187-191; Emre Dölen, “Salih Zeki ve Darülfünun”, a.e., s. 123-135; Şeref Etker, “Salih Zeki-Üç Boyutlu Bir Biyografi İçin”, a.e., s. 137-154; Tanju Demir, “Salih Zeki ve ‘Ecnebi Postahaneleri’nin Kaldırılması Konusundaki Görüşleri”, a.e., s. 169-185; Sâlim Aydın, “Sâlih Zeki”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, II, 496-497.

YAVUZ UNAT

SÂLİHA SULTAN

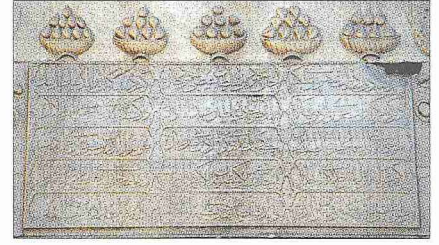
(ö. 1152/1739)

I. Mahmud’un annesi, vâlide sultan.

II. Mustafa’nın kadını ve daha sonra I. Mahmud adıyla tahta geçecek olan Şehzade Mahmud’un annesidir. 1680 yılında doğduğu ve Rum asıllı olduğu ileri sürülür. 3 Muharrem 1108 (2 Ağustos 1696) tarihinde Edirne Sarayı’nda Şehzade Mahmud’u dünyaya getirdi. 10 Rebülâhîr 1115’te (23 Ağustos 1703) II. Mustafa’nın tahttan indirilmesi üzerine maiyetle birlikte Eski Saray’a gönderildi ve yaklaşık yirmi yedi yıl burada yaşamak zorunda kaldı. III. Ahmed’in Patrona İsyanı neticesinde tahttan indirilmesi ve oğlu Şehzade Mahmud’un 1 Ekim 1730 tarihinde tahta geçmesiyle birlikte vâlide sultan olarak tekrar Topkapı Sarayı’na taşındı. Haremeyn muhasebecisi Osman Efendi vâlide sultan kethüdâlığına tayin edildi.

I. Mahmud’un, dolayısıyla vâlide sultanın saltanatlarının birinci yılı Patrona Halil ve yandaşlarının vesâyeti altında geçti; her ikisi de iktidarlarını âsilerle paylaşmak zorunda kaldı. Sâliha Sultan’ın Patrona Halil’e ikinci oğlum diye hitap etmesi ve saraya geldiğinde ona ihsanlarda bulunması bu vesâyetin zorunlu bir yansımasıydı. Sâliha Sultan, Topkapı Sarayı’nda yaklaşık dokuz yıl vâlide sultan olarak yaşadı. Uzun süredir mustarip olduğu hastalığına iyi gelir ümidiyle Tırnakçı Yalısı’na gitti ve 17 Cemâziyelâhîr 1152 (21 Eylül 1739) tarihinde burada vefat etti. I. Mahmud’un emri üzerine yalı kasrına nakledilen naaşı, cenaze namazı kılındıktan sonra Yenicami’ye götürülerek caminin arkasındaki Cedîd Havâtîn Türbesi’nde defnedildi. Sâliha Sultan’ın kendisinden önceki saray kadınları gibi devlet işlerine müdahale etme iradesinin, böyle bir şöhretinin ve ihtirasının olmadığı görülür; ancak yine de bu yönde bazı müdahalelerinin bulunduğu dair kayıtlar mevcuttur. Sâliha Sultan’ın Ali-beyköy’de bir çiftliği vardı. Oğlu I. Mahmud’un 1 Rebülâhîr 1147’de (31 Ağustos 1734) Bahâriye Sahilsarayı’na giderken bu çiftliğe uğrayıp birkaç gün kaldığı bilinmektedir. Eyüp’te de bir yalısı olan vâlide sultan oğluyula birlikte zaman zaman Şevkâbâd Kasrı’na gidip kalırdı.

Sâliha Sultan kendisinden önceki pek çok saray kadını gibi bazı hayır eserleri yaptırmıştır. 1137’de (1725) inşa ettirdiği Silivrikapı civarında Sitti Hatun Mescidi’nin karşısındaki çeşme, 1735’te Eyüp Defterdar’da Yâvedûd Camii’nin yanında klasik Türk mimari üslûbunda yaptırdığı çeşme, 1731’de Tophane civarında Kâdirîhâne Dergâhı’nın cümle kapısının yanında inşa ettirdiği çeşme ile 1145’te (1732-33) Hacı Âmâ mahallesinde yaptırdığı Azapkapı Çeşmesi, Sebili ve Sıbyan Mektebi (bk. AZAPKAPI

Tophane sirtlarındaki Sâliha Sultan Çeşmesi’nin kitabesi

ÇEŞMESİ ve SEBİLİ) bunlar arasında sayılabilir. Çeşme ve sebille birlikte bir bütünlük oluşturan ve Kur’ân-ı Kerim öğretmek amacıyla açılan Azapkapı’daki Vâlide Sultan Mektebi 1957’de yıktırılmıştır. I. Mahmud, Galata ve Beyoğlu taraflarına su getirmek amacıyla 1732’de Bahçeköy civarında yaptırdığı su kemerine annesinin adını vermiştir. Sâliha Sultan, bu hayır eserlerinin yanında bazı binaları onartmıştır. 1731 Galata yangını yüzünden harap olan Arap Camii’ni tamir ettirip genişletmiş ve cami için yeni bir şadırvan yaptırmıştır (bk. ARAP CAMİİ). Çengelköy’deki Hacı Ömer Mescidi’ni tamir ettirerek minber koyduğu gibi camiye bir tuğla minare yaptırmıştır. Kısıklı’daki Selâmî Efendi Mescidi’ni 1123’te (1711) onartmış, Üsküdar’daki Alaca Minare (Murad Kaptan) Mescidi’nin minaresini yenilemiştir.

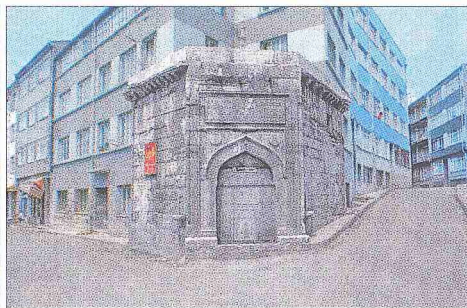
BİBLİYOGRAFYA :

Subhî Tarihi: Sami ve Şakir Tarihleriyle Birlikte (haz. Mesut Aydın), İstanbul 2007, s. 50, 58, 165-167, 224, 236, 819; *Teşrifât-ı Kadime*, s. 117-119; İbrahim Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, İstanbul 1943, I, 130-132, 148-150; II, 63-66, 73, 75; P. G. İnciciyan, *XVIII. Asırda İstanbul* (nşr. H. D. Andreasyan), İstanbul 1956, s. 40, 84, 97; M. Münir Aktepe, *Patrona İsyanı 1730*, İstanbul 1958, s. 161; a.mlf., “Mahmud I”, *İA*, VII, 158; M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1980, s. 73; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1987, II, 8, 17, 58; H. Örcün Barışta, *İstanbul Çeşmeleri-Azapkapı Sâliha Sultan Çeşmesi*, Ankara 1995.

ALİ AKYILDIZ

Eyüp Defterdar ve Silivrikapı’daki Sâliha Sultan çeşmeleri

SÂLİHİYYE

(الصالحية)

Zeydiyye’den Hasan b. Sâlih’in

(ö. 168/784-85)

görüşlerini benimseyen

ve Kesrûnnevâ el-Ebter’e

(ö. 169/785-86)

nisbetle Bütriyye diye de anılan fırka

(bk. ZEYDİYYE).